

מאזרח הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 165

מסכת בבא בתרא קכ"ג-קכ"ט

בס"ד, י"ב אב תשס"ב

השבוע בגליון

■ ההבדל בין תפילה לבקשה
■ מיהו בכור, הנוצר ראשון או הנולד ראשון?
■ גביית תשלום על קרנית עין שנגזלה מנפטר
■ ירושת זכויות לאחר המוות

■ ערעור על תוצאות הגורל
■ חלוקת חפצי הירושה העתיקים
■ סגולות באמצע שמונה עשרה

■ למי שייכים המקומות החדשים ב"מזרח" שהורחב
■ צודקים, אבל צריכים לשלם
■ גורל-תוקפו ההלכתי, וטעות
■ בחלוקת ירושה שהתגלתה אחר 40 שנה

דבר העורך

כך תזכה ב"גרין קארד"

הכל נודדים. עמלים קשות כדי לנפוש מעט. הנפש זקוקה לאוויר. ב"ה, הכל גם נוטלים עמם את ספרי הלימוד, וברוב המקומות שיעורי הדף היומי אינם מתורקנים מיושביהם, אלא הדמויות בלבד הן שמתחלפות.

לומדי הדף היומי אינם "עובדים" שיוצאים לחופשה, למעשה הם לומדים עשרים וארבע שעות ביממה, ובין לבין, הם גם עמלים לפרנסתם להביא טרף לביתם. לפיכך, גם לא עולה על דעתו של מאן דהוא שניתן לנפוש מלימוד זה.

בהקשר לכך, מעניין לצטט מתוך מכתב שהתקבל השבוע במערכת, המזכיר את הידיעה שהתמדה במעשה טוב, מצמיחה אך טובות.

לכבוד מאורות הדף היומי, שלום רב קראתי בגליון מס' 161 סיפור אודות הר"ר דוד גליק ז"ל. סיפורו החזיר אותי שלושים שנה אחורנית, ומעשה שהיה כך היה:

באותו זמן הייתי מורה בשיקגו. רב בית הכנסת בו התפללתי ושם גם למדתי בכולל אברכים, המליץ לי לפנות לארגון האי"ס - שמטרתו הייתה לסיע למהגרים הרבים שבאו מאירופה לארצות הברית - כדי להשיג "כרטיס ירוק", המאפשר שהייה ממושכת וחוקית בארצות הברית. שמעתי לעצתי של הרב, וקבעתי פגישה עם עורך דין מארגון האי"ס שטיפל בענייני האלה.

אחרי מספר חודשים הוא בישר לי, שסוף סוף הצליח לקבוע פגישה עם סוכן פדראלי ממחלקת ההגירה. הוא הזהיר אותי לבוא בזמן ולהתלבש כראות, שהרי מדובר בפגישה עם סוכן פדראלי של ממשלת ארצות הברית. עוד אמר לי, שבפגישה זו יחרף גורל הכרטיס הירוק שלי. אותם ימים, ימי חורף היו, וזמן תפלת מנחה קטנה היה בשעה חמש אחר הצהריים. הפגישה נקבעה לשעה ארבע אחר הצהריים, והייתי בטוח שאוכל להספיק להגיע לבית הכנסת תפילת מנחה. כאן ברצוני לציין כי טרם שהגעתי לארצות הברית קבלתי על עצמי שני דברים. 1. לעולם לא להסיר את הכיפה מעל ראשי. 2. לעולם, להתפלל שלש פעמים ביום במניין. ואכן, הגעתי למשרדו של העורך דין מהיאי"ס בשעה ארבע בדיוק, לבוש כראוי. העו"ד אמר לי שאותו סוכן יאחר כיון

למי שייכים המקומות החדשים ב"מזרח" שהורחב

באחת מעיירות הונגריה נערכו שיפוצים נרחבים בבניין בית הכנסת. הגבאים, אשר זה תקופה ארוכה ביקשו לשכן מכובדים נוספים ב"מזרח" הצר מהכיל, ניצלו את ההזדמנות והרחיבוהו, כך שמכל צד של ארון הקודש נוספו שלושה מקומות ישיבה על ששת המקומות שהיו שם לפני ההרחבה. אם חשבו הגבאים כי מעתה השלום והשלווה ישררו בעירם, התברר להם כי טעות בידיהם, וכי הרחבת ה"מזרח" גררה עמה ויכוחים מרים.

הכל הסכימו, כי ששת המכובדים אשר ישבו בסמוך לארון הקודש לפני ההרחבה, שלושה מהם מצד ימין ושלושה מצד שמאל, ישארו על מקומותיהם. אלא, שהיו שטענו, כי המכובדים אשר ישבו מאז ומקדם בשלושת המקומות הקיצוניים מכל צד של ארון הקודש, צריכים להשאר במקומות הקיצוניים, ולאפשר ליושבי ה"מזרח" החדשים, להתיישב בשלושת המקומות האמצעיים, המכובדים יותר. לעומת זאת, היו שטענו לזכות הוותיקים, כי אין הם צריכים לזוז ממקומם ויהי מה. אין זה מעניינם העובדה שהנהלת בית הכנסת הוסיפה, שיפצה והרחיבה את בית הכנסת, הם על מקומם הוותיק, אשר עליו כבר ישבו אבותיהם ואבות אבותיהם, ימשיכו להתפלל ברגש ובכוונה. ואילו המכובדים ה"חדשים" יתפסו את המקומות הצדדיים אשר הנהלת בית הכנסת הוסיפה. רב הקהילה שנקלע לסבך הטענות, החליט לפנות אל גדול הדור, ה"חתם סופר" צ"ל אשר נענה להשיב "בענין הלז שנסתבכו בו הציבור" (שו"ת "חתם סופר" או"ח סי' כ"ט).

צודקים, אבל צריכים לשלם: איש מן המתווכחים לא צפה את תשובת ה"חתם סופר". צודקים כל המכובדים הוותיקים, פסק, מקומותיהם קנויים להם מאז ומקדם ואין להזיזם מהם. אלא, שעל ששת המכובדים הוותיקים שישבו עד כה במקומות הצדדיים, לשלם ממון לקופת בית הכנסת על השבחת ערך מקומם, שהרי בעקבות הרחבת ה"מזרח" עלה מאד ערך מקומותיהם. שכן, בעבר מקומות אלו היו שוליים ועתה - מרכזיים ומכובדים. ה"חתם סופר" סומך את דבריו על פסקו של ה"מגן אברהם" (או"ח סי' ק"נ ס"ק ה', עיי"ש) ועל הרשב"ם בסוגייתנו, כלהלן.

בסוגייתנו אומר רבי אליעזר, כי שבת אשר נחלה יקרה נפלה בחלקו בעת חלוקת ארץ ישראל לשבטים, שילם תמורתה ממון לאלו אשר נחלה פחותה מזו עלתה בגורלם. ומהי נחלה יקרה? כותב הרשב"ם (ד"ה "לקרובה ולרחוקה"): "מי שעולה לו גורלו בקרוב לירושלים, מעלה מעות למי שעלה גורלו ברחוק מירושלים שהרחוק גרוע הוא מפני שני דברים. אחד - מפני שרחוק מבית המקדש...".

לכאורה, הרי בחירתה של ירושלים כמקום להקמת בית המקדש היתה ידיעה עלומה בתקופת כניסת בני ישראל לארץ, ורק בימי דוד המלך נתגלה הדבר (עיי' זבחים נד/ב ובתוס' ע"ז מה/א ד"ה "כל מקום"). ואם כן, מדוע השבטים שזכו בנחלה בסמוך לירושלים שילמו על כך לשבטים האחרים? על כרחנו, אומר ה"חתם סופר", אמנם בזמן חלוקת הארץ לא שילמו השבטים הקרובים לירושלים ממון לאחיהם, המשך בעמוד הבא

לעילוי נשמת
הר"ר **אהרן סלומון** ז"ל

ב"ר זאב ז"ל
נלב"ע י"ז אב תשמ"ח
ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידו
הר"ר **זאב סלומון**
ומשפ' שיחיו - בני ברק

לעילוי נשמת

אבינו וסבינו הרה"ח
ר' **משה כפתורי** (קנוף) ז"ל
ב"ר יצחק שמואל ז"ל
נלב"ע י" אב תשמ"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **יצחק קליין** ז"ל
ב"ר בנימין ז"ל
נלב"ע י"ב אב תשל"ז שטראסבורג

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידו
הר"ר **יוסף (רמי) קליין**
ומשפ' שיחיו - בני ברק

המשך מעמוד קודם

אך לאחר שנים רבות, כאשר ערך נחלתם עלה עקב קרבתו לירושלים הם שילמו ממון לאחיהם. כך גם יושבי ה"מזרח" הוותיקים צריכים לשלם ממון לקופת בית הכנסת על השבחת מקומותיהם, למרות ישיבתם במקומות אלו גם לפני השיפוץ.

דף קכב/א ולא נתחלקה אלא בגורל... ולא נתחלקה אלא באורים ותומים

גורל - תוקפו ההלכתי, וטעות בחלוקת ירושה שהתגלתה אחר 40 שנה
סוגייתנו מספרת, שחלוקת הארץ נעשתה במשותף, על ידי אורים ותומים ועל ידי גורל. אלעזר הכהן עמד לבוש באורים ותומים, ויהושע וכל ישראל עמדו לפניו, ושתי קלפיות בתווך - באחת מהן היו שמות השבטים, וברעותה תחומי הנחלות העומדות לחלוקה לשבטים. תחילה היה אלעזר הכהן מכוון ברוח הקודש, היינו: היה שואל באורים ותומים ונענה, כי שבת פלוני ינחל נחלה פלונית ולאחר מכן היה יהושע מעלה שני פתקים בגורל, שכמובן, תאם לדברי הנבואה של אלעזר הכהן. לאחר מכן שוב לא נזקקו השבטים למעשה קניין בנחלתם, מאחר שהגורל שהוטל במעמד זה, הקנה להם את נחלתם.

פעולתו של גורל ללא אורים ותומים: האם יש בכוחו של גורל לבדו, שלא בנוכחות האורים והתומים, להקנות חפצים? רבותנו הראשונים נחלקו כיצד הכריעה סוגייתנו בשאלה זו. לדעת הרא"ש והטור (ח"מ סי' קע"ג, כפי שבארום הב"ח והגר"א שם) דווקא צירוף זה של גורל ואורים ותומים, יש בכוחו להקנות חפצים ולהעביר את בעלותם מאדם לרעהו. אולם, אין בכוחו של גורל רגיל להקנות חפץ, ולאחר הטלת הגורל עדיין זקוקים הזוכים בגורל לקנות את החפצים שעלו בגורלם. ברם, לדעת הרמב"ם (הל' שכנים פ"ב הל' י"א) ושאר הראשונים, גם גורל רגיל קונה מאליו את החפצים לזוכים בגורל, שכן, את מקום האורים והתומים, אשר יצרו גמירות דעת אצל המשתתפים בגורל, תופסת ההנאה המשותפת לכל המשתתפים בגורל, שהסכימו בלב אחד לחלוק את הנכס לפי גורל.

ערעור על תוצאות הגורל: מעתה, לדעת הרמב"ם אין אדם בעולם רשאי לערער על תוצאות הגורל, שהרי בעת הטלתו זכה המשתתף בו וקנה את החפץ שעלה בגורל. אולם, לדעת הרא"ש והטור, השותפים לגורל רשאים לערער עליו ולבטלו, כל עוד המשתתפים בגורל לא זכו בחפצים שעלו בגורלם. אין איפוא, הגורל, כי אם הסכמה של המשתתפים בו, שפלוני יזכה בנכס שעלה בגורלו, ואם טרם הזכיה בנכס הם הביעו התנגדות לכך שיזכה בו, אין הוא רשאי לזכות בו.

חלוקת חפצי הירושה העתיקים: במקרה מעניין, אשר הכה הדים בזמנו, באה מחלוקת הראשונים לידי ביטוי מעשי. היה זה כאשר יהודי, אספן של חפצים עתיקים שהיו ברשותם של גדולי ישראל, שבק חיים לכל חי. כשבאו ששת בניו לחלוק את הירושה, הוערכו כל נכסי הנפטר כלהלן: פריט עתיק אחד, גביע כסף, מעזבוננו של אחד מגדולי ישראל הקדמונים, הוערך בשווי של שישית מכלל הירושה, **שוויים המשותף** של שני פריטים יקרים אחרים, אשר אחד מהם היה דומה מאד לפריט העתיק הקודם, אלא שהוא היה מעזבוננו של אחד מגדולי ישראל המאוחרים יחסית - גם הוא הוערך כשישית מהירושה הכוללת, ואילו שאר חפציו ומטלטליו חולקו לארבעה חלקים שווים, אשר ערכו של כל אחד מהם נאמד גם הוא בשישית מן הירושה.

הטעות הגדולה: לאחר הערכת הנכסים כלעיל, הטילו ששת האחים גורל, ולפיו נקבעה זכיותו של כל אחד מן הירשים. ראובן זכה בגביע הכסף העתיק. שמעון אחיו זכה בשני גביעי הכסף, וארבעת האחים הנוספים זכו ביתר חלקי הירושה. לאחר שנים רבות התגלתה הטעות הגדולה. התברר, כי שני החפצים הדומים מאד זה לזה, שההבדל בערכם נבע מגילם השונה, התחלפו, וכי טעות זו גרמה לכך, שראובן אשר עלה בגורלו הגביע העתיק יותר, קיבל לידיו את הפריט החדש יחסית, בעוד שאחיו שמעון, הזוכה השני, קיבל את הפריט העתיק והיקר, יחד עם הפריט הנוסף שצורף אליו טרם עריכת הגורל...

בני המשפחה פנו לגדולי תורה ושאלתם בפייה: אם רשאי ראובן לכפות על שמעון להחליף עמו את החפצים, בהתאם לגורל שהוטל ביניהם, או שמא מותר לשמעון לתבוע עריכת גורל חדש או חלוקה אחרת.

אחיינו של בעל ה"שואל ומשיב", מהר"י הלוי, בן גיסו רבי מרדכי זאב, דן בדבר בספרו (שו"ת מהר"י הלוי איטינגא ח"ב סי' פ"ד), ולמעשה תלוי נושא זה במחלוקת שהוזכרה לעיל (מובא ב"שולחן ערוך" ח"מ סי' קע"ג סעי' ב') אם גורל קונה מאליו, או שיש צורך במעשה קניין נוסף. כאמור, לדעת רוב הפוסקים הגורל קונה מאליו, ולפיכך, כאשר עלה הפריט העתיק בגורל ראובן הוא זכה בו מיד. נמצא, איפוא, שההחלפה מוטעית מיסודה, ועל שמעון להחזירו מיד לראובן ולקבל לידיו את הפריט החדש ממנו. אולם, לדעת הרא"ש והטור, שהגורל אינו קונה כלל אלא מסייע בחלוקה, אזי כל עוד שלא נעשה קניין בנכסים שעמדו לגורל, זכאים הירשים שעדיין לא זכו, ראובן ושמעון במקרה זה, לערער על החלוקה ולדרוש ביצוע שינויים וכדומה. נמצא, שאף על פי שארבעת הירשים האחרים כבר זכו בחלקיהם, מכיון שכל אחד מהם עשה מעשה קניין בנכס שעלה בגורלו, עדיין רשאים שני הירשים המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

שפגישתו הקודמת נתאחרה. בשעה ארבע ושלשים דקות, כאשר הסוכן הפדראלי טרם הגיע, קמתי ממקומי ולבשתי את המעיל ואת המגבעת. עורך הדין שאל אותי מה קרה, ועניתי לו שאני הולך לבית הכנסת כדי להתפלל את תפילת מנחה. עורך הדין הסביר לי שאם הסוכן הפדראלי לא ימצא אותי ממתין לו הוא יפגע והסיכוי שלי לזכות בכרטיס הירוק שואף לאפס. עניתי לו, כי הכרטיס הירוק חשוב לי, אבל תפילת מנחה חשובה לי יותר. הוא ניסה להתווכח ולטעון שאפשר להתפלל מנחה גם מחר וגם בשבוע הבא... כשראה שזה לא יעזור, הוא ביקש שאתפלל גם עבורו...

למחרת, טילפן אלי עורך הדין - זו היתה הפעם הראשונה שהוא טלפן אלי - ואמר לי בערך כך: כאשר הסוכן הפדראלי שמע את הסיפור, ונוכח לדעת כמה התפילה חשובה לי, הוא החליט באותו רגע, שבארצות הברית זקוקים למורים מהסוג הזה. לקח לו זמן קצר לאשר את הבקשה. אמרתי לאותו עורך דין, כי מעולם לא הפסדתי איזה דבר עקב הליכתי להתפלל במניין.

אגב, לאחר סיום לימודי חזרתי ארצה, ומאז שנת תשל"ז אני מלמד שיעור בדף היומי.

יחיאל בר לב, פתח תקווה
אין צורך להוסיף מילים רבות על מעשה מרגש זה. תודתנו לרב יחיאל בר לב, אשר נענה לפנייתנו לפרסם מעשה מעניין זה.

בברכת התורה העורך

פנינים

דף קכב/א חרבי זו תפילה קשתי זו בקשה

הקשת הבוקעת

אומרים בשם ה"חתם סופר", על הבקשה בסוף התפילה: "עשה למען שמך, עשה למען ימינך, עשה למען תורתך, עשה למען קדושתך" - ראשי תיבות "קשתי". על זה נאמר "את קשתי נתתי בענך", היינו: מאחר שכתוב (איכה ג/מז) "סכלת בענך לך מעבור תפלה", הרי שקשתי זו בוקעת את הענן, היינו: את המסך המבדיל בינה לקב"ה.

דף קכב/א אין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק

בכר - 2, 20, 200

לפני שבועיים התייחסנו לדברי המהר"ל האומר, כי שמו של הבכור רומז לכך שהוא ראוי לרשת פי שניים. "הגר"א נותן גם הוא רמז לדבר: אין לך באותיות העבריות כאלו הכפולות בערך המספרי מאלו שלפניהן, אלא האותיות ב' כ' ר'. האות ב' כפולה מן האות א' שלפניה, האות כ' כפולה מן האות ו' וערכה המספרי של האות ר' כפול מזה של האות ק'... כדי לרמז לנו זאת, נכתבה המילה בכר בתורה בלא "ואור", כי זאת זו הרי אינה כפולה מהאות "הא" שלפניה.

במקורות אחרים מובא בשם האריז"ל כי גם יש רמז להלכה, שאין הבכור נוטל פי שניים אלא במוחזק. כי אכן, אותיות רבות כפולות הן מאחרות, כמו האות ח' הכפולה מהאות ד', אבל אותיות ב' כ' ר' כפולות הן מהסמוכות להן. היינו, רק בסמוך ונראה נוטל הבכור פי שניים... ("טללי אורות" פרשת כי תצא).

דף קכב/ב בוכרא דבאבא מסי רוקיה

ההוכחה על מכירת הבכורה

בגמרתנו נאמר, כי רוקן של בן בכור מסוגל לרפא מחלות עיניים (רשב"ם ד"ה "מסי"). **הבירה נפלאה** מצוטטת בשם האדמו"ר מגור, בעל ה"אמרי אמת" זצ"ל, אודות גמרא זו. במדרש רבה (בראשית סז) נאמר בשם ריש לקיש, על הפסוק (בראשית כז/לז) "ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני" - "התחיל מחכך בגרונו... וזרק רוק מפיו, ויאמר הכי קרא שמו". כלומר, "הכי" מלשון כחכות. **יש לבאר,** אמר הרבי מגור, כי עשו הרשע ביקש לבדוק אם אמנם הוא הבכור ולא אחיו יעקב, והחליט לעשות ניסיון לרפא את עיני יצחק אביו הכחות בעזרת רוקו, משלא הועיל המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

הראשונים, שחלוקתם עדיין איננה תקפה, לדרוש חלוקה אחרת. להלכה פוסק מהרי"א הלוי כדעת רוב הפוסקים [ואף מבאר שאין הירוש השני יכול לומר "קים לי" כהרא"ש והטור, מכיון שהוא כתופס בטעות שאין זה כמחזק אלא חולכים אחר הרוב עיי"ש].

דף קכג/א חרבי זו תפילה קשת זו בקשה סגולות באמצע שמונה עשרה

"ואני נתתי לך שכס אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בקשתי ובחרבתי", אמר יעקב אבינו לבנו יוסף (בראשית מח/כב). גמרתנו מפרשת, כי "חרבתי" - זו תפילה, ו"קשתי" - זו בקשה, וכך גם תרגם אונקלוס "בצלתי ובבעותי". אלא שפירוש זה צריך ביאור, כיצד החרב מרמזת על תפילה ומדוע יש לייחס לקשת את הבקשה? רבי מאיר שמחה מדוינסק זצ"ל, בספרו "משך חכמה" (בראשית שם) מבאר את הדברים באופן נפלא: השיחה עם הקב"ה יש לה סדר קבוע, כפי שנקבע בתפילת "שמונה עשרה", והוא - דברי שבח בתחילה, בקשה באמצע התפילה, והודאה בסיומה (ראה רמב"ם הל' תפילה פ"א הל' ד'), זוהי "תפילה". מלבד סדר קבוע זה, רשאי אדם להוסיף ולשאול ולבקש מהקב"ה כרצונו, וזוהי "בקשה".

ההבדל בין תפילה לבקשה: אולם, הבדל גדול יש בין תפילה לבקשה. בתפילה, אשר היא עבודה קבועה, כוונת המתפלל אמנם חשובה היא, ויש לכוון בכל התפילה, אבל אינה מעכבת כל כך, ולהלכה נפסק, כי המכוון את ליבו בברכת אבות בלבד, יצא ידי חובה (ברכות לד/ב, ועיי' "שולחן ערוך" או"ח סי' ק"א סעי' א' ובי"מ שנה ברורה" ובי"אור הלכה" שם). אמור, איפוא, לתפילה משקל סגולי משל עצמה. לעומת זאת הבקשה העצמית זקוקה לכוונה גמורה, ובלעדיה אין בה תועלת. שכן, כלל אין לה משקל סגולי, וכל עצמה אין בה, אלא כפי הכוונה שמכוון בה המתפלל. משום כך אמר רבי זירא (ברכות כט/ב), שרצונו להוסיף בתפילה, אלא שחושש הוא שלא יכוון דיו (ראה זו נוספה ב"משך חכמה" הנדפס מחדש מהדורת דומב).

חילוק דומה קיים בין החרב לקשת. לחרב להב וחוד משלה. יש לה משקל סגולי משל עצמה. כך אמרו שברזל ממית בכל שהוא. החץ לעומתה, אינו כלום מצד עצמו, חתיכת עץ או מתכת בעלמא הוא, אלא שכפי כח היורה אותו, כך יפגע למרחוק. "חרבתי" זו תפילה, אשר לה הכח העצמי לפעול. "קשתי" זו בקשה, שהרי בבקשה, כמו בקשת יש צורך בכח המושך המתפלל, כדי שהבקשה תעשה פרי...

סגולה נגד מחשבות זרות: הצורך בכוונה בתפילה, הביא את הפוסקים לציין סגולות לתפילה בכוונה ובעקבות כך נתעוררו גם שאלות הלכתיות הכרוכות בהן. ה"משנה ברורה" (סי' צ"ח ס"ק ב') הביא את אחת הסגולות, בהוסיפו, בשם ה"מגן אברהם", שאין לעשות סגולה זו בתוך תפילת שמונה עשרה, שמא אינה בדוקה. מכלל דבריו משתמע כי סגולה בדוקה מותר לעשותה גם באמצע התפילה, ואין בכך משום הפסק.

בהמשך דבריו מצטט ה"משנה ברורה" את הספר "קיצור של"ה", בו מופיעה הסגולה הבאה: "סגולה להעביר מחשבת חוץ, שקודם התפילה יעביר שלש פעמים יד ימינו על מצחו ויאמר בכל פעם - לב טהור ברא לי אלוקים ורוח נכון חדש בקרבי. וכן, אם בא לו מחשבת חוץ בתוך התפילה ישתוק מעט, ויעביר ימינו על מצחו ויהרהר פסוק הנ"ל" (ראה עוד בספר "אשי ישראל" פ' י"א סעי' ג' ובהערה י"א שם). בשם הגר"א מפורסם, כי תפילה תוך עיון בסידור מועילה לכוונה, ורמז נתן על כך (אסתר ט/כה): "ויבא לפני המלך, אמר עם הספר, יושב מחשבתו הרעה" ("אבן שלמה" ט-ב). [ראה סגולה נוספת בספר "מאורות הדף היומי" כרך ה' עמוד ל"ד].

דף קכב/ו והיה הן הבכור לשנואה

מיהו בכור, הנוצר ראשון או הנולד ראשון?

המאורע הבא אירע לפני כמאתיים וחמישים שנה. אדם נשא אשה, אך גירש אותה כעבור זמן קצר, כשהיא מעוברת ממנו. מיד הזדרז האיש ונשא אשה אחרת, אשר ילדה לו בן כעבור שבעה חודשים ולאחר מכן נולד לו בן נוסף מאשתו הראשונה. פוסקים ורבנים שדנו במקרה זה, התקשו להחליט אם בנו מגרושתו, שיצירתו קדמה לאחיו, הוא הבכור, או שמא יש לבכר את בנו מאלמנתו, שנולד ראשון.

הדברים הגיעו אל הגר"א מוילנא זצ"ל שהגיב, כי התורה בעצמה עוסקת בסוגיה זו! בפרשת כי תצא (דברים כא/טו), מתארת התורה "כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה, והיה הן הבכר לשנואה". כאשר התורה מציינת את לידתם, היא מקדימה את בן האהובה ככתוב: "וילדו לו בנים האהובה והשנואה", אך לאחר מכן כתוב "והיה הן הבכר לשנואה". כלומר, בן האהובה הוא ראשון בלידתו, אך יצירתו של בן השנואה קודם ליצירת אחיו בן האהובה, ובמקרה כגון זה קובעת התורה מיד לאחר מכן, "...לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכר, כי את הבכר בן השנואה יכיר לתת לו פי שניים", וזאת, "כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה". פירוש נפלא זה של הגר"א, שהופיע בספר "סערת אליהו", ולפיו הבכורה תלויה ביצירה ולא בלידה בפועל, חולל סערה רבתי.

המשך מעמוד קודם
לו הדבר, הוא נוכח, כי אכן פסקה בכורתו, או אז, "וישא עשו קלו ויבד... ("אמרי אמת", ליקוטים).

דף קכז/א דברים שאמרתי לכם טעות הן בידי מודה על האמת

סיפר הגר"ח קנייבסקי שליט"א: בלומדי בישיבת לומז'א בפתח תקוה, בה שימש הגר"א מ"ש זצ"ל כר"מ באותה עת, אירע לעיתים שהגר"א מ"ש, היה עומד שוב על הדברים שאמר בשיעור וחוזר בו. הגר"א מ"ש זצ"ל, שנתברך במידת 'מודה על האמת', היה עובר בחופזה בין בחורי הישיבה ומעיר את תשומת ליבם: הדברים שנאמרו מוטעים היו ויש לתקנם...

ובאותו עניין, סיפר רבי ישעיה זאב וינוגרד זצ"ל, מראשי ישיבת עץ חיים בירושלים, כי בהגיעו מירושלים לבריסק, לשם איסוף כספי צדקה, הוא שם פעמיו לביתו של הגר"ח מבריסק זצ"ל, כדי להשתתף בשיעור שמסר בביתו. באמצע השיעור, נדמה היה לו, שדברי הדברים הנאמרים בשיעור סותרים את דברי הגמרא במסכת חולין בפרק העור והרוטב, אותם למד באותו בוקר.

בלחישת קלה יצא מפיו המילים: "כמדומה, שבפרק העור והרוטב..."

הגר"ח שמע קול הברה, פניו אליו ואמר: "מה רצית לומר?" "כמדומה", התאזר ר' ישעיה זאב עוז ואמר, "בפרק העור והרוטב כתוב אחרת".

הגר"ח שמע את הדברים, ומיד קרא בקול: "לא רק כמדומה, אלא ודאי הוא שנאמר שם ההיפך להמיוע... והפסיק את השיעור בו במקום.

סיים ר' ישעיה זאב זצ"ל: אכן על ידי כך נתפרסמתי ברחבי העיר בריסק, והמגבית הצליחה מעל המשוער...
לפני שנפרד ר' ישעיה זאב מבריסק, שב ונכנס אל הגר"ח ושאלו מה עליו, כראש ישיבה, לדעת.

ראש ישיבה צריך לדעת, ענה הגר"ח, שאף אם הוא עמל לילה שלם בהכנת שיעור ונדמה לו שהשיעור מעולה, הרי שאם הקטן שבתלמידים שואל שאלה הגונה הסותרת את יסוד השיעור, על ראש הישיבה לומר: השאלה נכונה, דברים שאמרתי טעות הם בידי, אף על פי שראש הישיבה מסוגל ליישבה ברוב חריפותו, מאחר שבליבו הוא יודע שהתלמיד צודק (פניני הגר"א עמ' קע"ג).

דף קכג/א קטן מה מעשיו איש תם יושב אהלים

מדוע בכתה לאה

סוגייתנו מספרת, שלאחא אמנו ידעה כי היא ורחל אחותה עתידות להנשא לעשו וליעקב, הגדולה לגדול והקטנה לקטן. וכאשר שמעה כי יעקב הוא איש תם יושב אהלים, מיררה בבכי עד שנשרו ריסי עיניה.

לכאורה, היה עליה לבכות, כאשר שמעה על מעללי עשו הרשע, בעלה המיועד, ולא כאשר שמעה על טיבו של יעקב הצדיק.

אלא, מבאר ה"בן יהודה", לאה קיוותה שתוכל להטות לטובה את לב עשו הרשע. ברם, לאחר שמעמה, שאף על פי שאחיו איש תם יושב אהלים, הוא לא סר מדרכו הרעה, אבדה ממנה התקווה להחזירו למוטב, ולפיכך ישבה ובכתה.

דף קכג/א גדולה לגדול וקטנה לקטן

תשובה כהלכה

מסופר במדרש (בראשית רבה, וילנא, פרשה ע'), שכאשר יעקב טען כלפי לאה מדוע הטעתה אותו לחשוב שהיא רחל, ענתה לו, כי למדה זאת ממנו, שהרי גם הוא אמר ליצחק אביו שהוא הבכור.

מה תשובה היא זו להצדקת מעשה הטעיה זה? מבארים המפרשים, כי לאחר שיעקב אבינו לקח את ברכות אחיו והחשיב את עצמו לבכור, אם כן הוא הגדול שבביתו. מעתה, שוב ראוי לאה ליעקב, שהרי אמרו האנשים, "הגדולה לגדול והקטנה לקטן"... ("פניני קדם" ח"א עמ' קי"ב).

פוסקים רבים תמחו מאוד על כך והעירו שבכורה תלויה בלידה בלבד ולא ביצירה, ואף הביאו ראיות רבות לכך (ראה בשו"ת "שואל משיב" מהדו"ג ח"ג סי' נ"ב, ובשו"ת "אמרי יוסף" ח"ב סי' קי"ב וב"חכמת שלמה" שו"ע חו"מ סי' רע"ח ובמ"מ שבספר "פרדס יוסף" כי תצא). חלקם אף הוסיפו, שאינם מאמינים כי מפי הגר"א נא הגר"ח מואלזין, שבספרים אחדים מיוחסת שמועה זו אליו [יצאו הדברים, ואף הנצי"ב בספרו "העמק דבר" (דברים כא/טו) כתב, ששקר העידו בשם הגר"א].

[לדעת הנצי"ב, וכיצא בזה פירש בעל "חשק שלמה" (ראה ב"פנינים משולחן הגר"א") יש לדייק בפסוקים ולהגיע למסקנה הפוכה, שהאשה האהובה התעברה קודם לאשה השנואה. שכן, הפסוק אומר "כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה". לכאורה, המילים "האחת" ו"האחת" מיותרות הן, ולפיכך, הפסוק בא ללמדנו, שאדם זה לא נשאן יחדיו, כי אם תחילה את האהובה ולאחר מכן את השנואה. מטבע הדברים, עיבורה של הראשונה קודם, ולמרות זאת אמרה התורה "והיה הבן הבכור לשנואה", יען כי הוא נולד ראשון].

החולקים על הפירוש המיוחס לגר"א אף הביאו ראיה נפלאה לשיטתם מדברי מדרש אגדה (הובא ברש"י על התורה בראשית כה/כו), בו מבואר, שיעקב אבינו היה ראשון ליצירה, ואף על פי כן, עשו היה בעל זכות הבכורה, עד אשר יעקב אבינו רכש אותה ממנו. הרי לנו, כי הנולד ראשון הוא הבכור (ראה ב"חכמת שלמה" שם שיישב קושיה זו).

מעניין שטענה זו כתובה זה מכבר בפירוש בעל הטורים על התורה, המעיר, כי העובדה שיעקב אבינו היה ראשון ליצירה לא השפיעה מאומה על מעמד הבכורה, מאחר שהבכורה תלויה בלידה (עיי"ש בפירוש "מושב זקנים" לבעלי התוספות וראה גם "תוספות השלם" תולדות כה- לג, ג וכה- לא יא. ראה עוד בשו"ת "חיי עולם נטעי", לגר"י אלעזרסקי ממוסקבה, התכתבות ענפה מאחורי מסך הברזל בין המחבר להגר"א קרסילשציקוב, בעל הפירוש הנודע "תבונה" על תלמוד ירושלמי (הוצאת מוצל מאש), בנושא הנ"ל, כאשר הגר"א י"ק מצדד, שאכן היצירה קובעת ולא הלידה).

דף קכז/ב בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס

גביית תשלום על קרנית עין שנגזלה מנפטר

מעשה ברופא שביצע ניתוח בגופת אדם שנפטר וגזל ממנו את קרנית עינו כדי לשותלה בעינו של אדם אחר. בעקבות מעשה מחפיר זה, בקשו בני הנפטר לתבוע מהרופא את תשלום דמי העין, כפי שיכול אדם לתבוע כל גנב שנטל ממנו חפץ. בשורות הבאות איננו מתכוונים לדון, ואף לא להתייחס לניתוחי מתים, שהוא נושא בפני עצמו, כי אם לצד הממוני שבדבר בלבד.

לכאורה, הרופא אינו יכול להתחמק מתשלום עבור הקרנית שהוא נטל. שהרי, הקרנית שווה ממון, ואם הוא גנב אותה, עליו לשלם על כך. אלא, שכאשר נעין מעט בפרשה זו, ננוכח כי אין הדברים פשוטים כלל ועיקר.

בסוגייתנו מובא משא ומתן בין אמוראים אשר ניסו לתאר מצב, אשר בו אדם יכול לזכות בנכסים, אך אינו יכול להקנותם לאחרים. לבסוף אומרת הגמרא שמצב זה יתכן בגוסס, שלמרות שאינו יכול להקנות חפצים משום שכן דיבורו ניטל ממנו, אך הוא עדיין נחשב לרשות ממונית אשר זוכה בחפצים ולפיכך, הוא בר ירושה. הגסיסה היא השלב האחרון בחייו של האדם, אשר בו הוא יכול לרשת ממון. מכאן ואילך, מרגע הפיכתו לבר מינן, אין הוא יכול לקנות ממון ואף לא לרשת ממון.

ירושת זכויות לאחר המוות: נחזור כעת לקרנית העין הגנובה, ונעיין מעט בדיני גזילה. כל אדם שגזל חפץ מחבירו ולאחר מכן הנגזל נפטר חייב להשיב את הגזילה ליורשי הנגזל (טור ושו"ע חו"מ סי' שס"ז סעיף ד'). זאת, מאחר שהיורש קם תחת אביו, ותשלום לבן הרי הוא כתשלום לאב ("בית יוסף" שם).

כעת, נצדד שלב אחר שלב בנתיב הקרומית הגזולה ונבדוק מי נחשב לבעליה. אם הבנים מבקשים לתבוע תשלום משום שלדעתם הם ה"נגזלים", עלינו לקבוע תחילה, כי הם ירשו את גופתו של אביהם. או אז, גזילת עינו הופכת אותם לנגזלים. אולם, מאחר שברור לכל, שאדם אינו יורש את גופת אביו, יורדת אפשרות זו מהפרק.

כל שנותר הוא, לברר אם הבנים יכולים לרשת מאביהם את זכות גביית הממון מהגזלן, כפי שכל נגזל מוריש לבניו זכות זו. ברם, מאחר שאדם אינו יכול לזכות בממון לאחר מותו, גם נפטר זה לא קיבל מעולם זכות לגבות ממון מגזול קרנית עינו. נמצא, לכאורה, שלפי דיני הירושה הרגילים, אין אפשרות לגבות ממון מגנב נאלח זה. עיין עוד בספרו של הגאון רבי ישראל יעקב פישר שליט"א (שו"ת "אבן ישראל" ח"ז סי' מ"ו) שדן בנושא זה.

נקודות הפצה בחו"ל
אנגליה לונדון: הר"ר יחזקאל אברט 020-84551997
מנצ'סטר: הר"ר שמואל אהן 07976402928
בלגיה: הר"ר יעקב סידורוביץ 0475-263759
צרפת: הר"ר יהודה בוכינגר 333-88140301
ארצ"ב ניו ג'רסי: משפ"י פרי 201-871-5850
לוס אנג'לס: הר"ר שמואל לוינגר 818-5098880
מונטריאל: הר"ר שמואל צבי לקס 514-2744160
שווייץ: הר"ר רפאל מוסבכר 014620030
בארצות הברית ניתן לקבל את הגליון "מאורות הדף היומי" בעברית או באנגלית מידי שבוע-בדואר לפרטים בטל. 718-253-6218

כתובת המערכת
רחוב חתם סופר 3 בני ברק ת.ד. 471
טל. 03-6160657 פקס. 03-5780243
מחלקת מנויים
המעוניינים להצטרף למנויי "מאורות הדף היומי" בעברית או באנגלית **בדואר:** נא לפנות לטל. 03-616-06-57
בדואר אלקטרוני: נא לפנות dafyomi@hadaf-hayomi.com
בפקס: נא לפנות לפקס 03-574-82-72

עונג שבת

פרשת עקב

"והסיר ה' ממך כל חולי" (ז/טו)
בכמה מכות לקו המצרים
ו"יאכילך את המן" (ח/ו)
חובות הזהירות בדברי מאכל
ו"ואכלת ושבעת וברכת" (ו/ו)
ברכה על דבר האסור באכילה
ה"הארץ אשר אתה בא שמה" (א/ו)
גידול עיזים בכפרים ובקיבוצים בארץ ישראל
ו"ולעבדו בכל לבבכם" (א/יג)
מדוע שוהים קודם התפילה?
עדיפות ל"דף היומי" לפני התפילה
תפילתו של הגנב-אין כינוי ראוי לאדם מאשר "מבעה"
על נושאים אלו (כולם מכרך ה' החדש!) ועוד רבים אחרים תוכל לקרוא בספרי "מאורות הדף היומי"-ד' חלקים עם מפתחות לפרשת השבוע ניתן להשיג בחנויות הספרים להזמנות חייג:

03-61-60-657

לעילוי נשמת

הר"ר **פסח ירוחם בא-גד** ז"ל
ב"ר משה ושלומית ז"ל
נלב"ע ביום הולדתו י"ג מנחם אב תשנ"ח
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י אחיו
הרב יוסף בא-גד ראש ישיבת נחלים
לכבוד רעייתו מרת **אלישבע תלחט"א**
ומשפחתה שיחי

"מאורות הדף היומי"

הננו לבשר, כי יצא לאור כרך נוסף מסדרת ספרי "מאורות הדף היומי" על מסכתות

בבא קמא ובבא מציעא

עם מפתחות לפי נושאים ולפי סדר פרשיות השבוע.

כמו כן, ניתן להשיג את יתר

הכרכים שנדפסו.

להזמנת הספרים ניתן לפנות

למוקד הדף היומי: 03-61-60-657

לעילוי נשמת הר"ר **ראובן גומבו** ז"ל
ב"ר צבי ז"ל וזוג' מרת **פראדל גיטל** ע"ה
ב"ר שמואל ז"ל **ת.נ.צ.ב.ה.**